

СТАТИИ/ARTICLES

УДК 050:94(497.7)"1954/1991"

Игор ЈУРУКОВ
Биро за развој на образованието
Министерство за образование и наука

СТРУЧНИТЕ СПИСАНИЈА ПО ИСТОРИЈА ВО НАРОДНА/СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (1954-1991)

Вовед

Во 2015 година, по решението да се направи отпис на одредена литература од библиотеката на Бирото за развој на образованието, советниците од Бирото беа известени дека можат да ја прегледаат литературата предвидена за „отпис“ и да го одберат она што сметаат дека ќе им биде корисно. Меѓу споменатата литература беа и стручните списанија за историја „Историски преглед“ и „Наставата по историја“, кои подоцна станаа дел од мојата библиотека. Тие се обработени и се претставени во понатамошниот текст.

Стручните списанија по историја во периодот од 1954 до 1991 година биле литература по историја во основното и во средното образование, која можеле да ја користат наставниците за нивното стручно усовршување и за збогатување на нивните знаења. Оваа литература не била задолжителна за наставниците по историја, а загонетно е прашањето и колку таа била употребувана. Во секој случај, стручните списанија по историја во периодот 1954 – 1991 година, со сите нивни карактеристики, претставуваат значаен дел од историското образование. Во понатамошниот текст е направен обид да се претстават стручните списанија по историја и нивната појава во Народна/Социјалистичка Република Македонија во периодот од 1954 до 1991 година. Најупотребувани и во училиштата нај-

присутни стручни списанија по историја, кои се претставени во овој текст, биле „Историски преглед“ и „Наставата по историја“, наменети за наставниците, односно за професорите, со објаснување за секое од нив.

Стручни списанија: „Историски преглед“ и „Наставата по историја“

Во почетокот на педесеттите години, во рамките на Југословенската Федерација, се појавиле првите списанија, коишто биле поврзани со наставата по историја.

Првото списание за наставата по историја во Федеративна Народна Република Југославија почнало да излегува во 1954 година и го носело името „Историски преглед“.¹ Излегувањето на ова списание веќе во 1955 година од финансиски причини било прекинато, за потоа редовно да продолжи да излегува од 1957 до 1964 година, кога повторно поради недостаток на материјални средства списанието и конечно ќе престане да излегува под ова негово име.

„Историски преглед“ е списание за наставата по историја, орган на Сојузот на историските друштва на ФНРЈ² и списание од „педагошки и научен карактер“.³ Издавач на списанието бил Сојузот на историските друштва на ФНРЈ, а редакцијата била во 1954 и во 1955 година (кога излегол само еден број) со седиште во Белград, за при неговото повторно излегување во 1957 година редакцијата да биде преместена во Загреб. Во меѓувреме почнало да излегува Југословенското историско списание („Југословенски историски часопис“)⁴ како ново општојугословенско историско списание, кое го по-

---

¹ Списанието „Историски преглед“ или „Historiski pregled“ било списание за наставата по историја на Сојузот на историските друштва на ФНРЈ, кое излегувало четири пати годишно, често и како двоброј на српско-хрватски јазик, а било печатено на кирилично и на латинично писмо од Графичкиот завод на Хрватска.

² Федеративна Народна Република Југославија.

³ Historijski pregled u desetoj godini, (Zagreb: Historijski pregled, 3-4, Grafički zavod Hrvatske, 1964), 1.

⁴ Југословенското списание за историја (Југословенски историски часопис) започнало да излегува во 1962 година како орган на Сојузот на историските друштва. Прв главен уредник на списанието бил д-р Бранислав Ѓурѓев, а по-

ставило прашањето за оправданоста од излегувањето на списанието „Историски преглед“. Излегувањето на „Југословенското историско списание“ предизвикало дискусија околу оправданоста од излегување на списанието „Историски преглед“⁵. При расправата кое од овие две е постручно и покорисно, се дошло до заклучок дека „Југословенското историско списание“ е научно и не опфаќа теми од областа на педагошко-дидактичката работа. Затоа, по 1962 година „Историски преглед“ нема повеќе да биде од „педагошки и научен карактер“, туку ќе го задржи само педагошкиот карактер, отстапувајќи му место на „Југословенското историско списание“ како списание со научен карактер⁶.

Според достапните ракописи, целта на списанието „Историски преглед“ било да им „пружи помош на наставниците по историја од сите врсти на училишта и да се занимава со проблемите на наставата по историја воопшто и во специфични околности во определени републики и региони, при што постепено би можеле да се искристализираат општо југословенските проблеми во подрачјето на самата дисциплина, а со самото тоа и успешно да се решаваат“.⁷

Стручното списание било содржински богато, односно содржело повеќе делови, распоредени во целини, и тоа: Вовед, Наставата по историја, Статии и дискусии, Прикази, Од странските списанија, Документи, Библиографија и Хроника. Списанието опфаќало теми што ги следеле појавите, кои се јавувале во наставата по историја во секојдневната практика и кои опфаќале изнесување на ставови и мислења за различни прашања: за наставата по историја, за наставните програми, учебниците, но и од друга педагошка проблематика. Покрај ова, во дел од списанието биле пишувани или пренесувани текстови што се однесувале на потесни стручни историски теми, со што тоа добивало и научен карактер, но и им помагало на наставниците за полесна обработка на одредени наставни содржини.

тесната редакција формирана во 1962 година ја сочинувале д-р Јарослав Шидек, д-р Бого Графенауер, д-р Јован Марјановиќ и д-р Душан Перовиќ. Ова списание излегувало четири пати годишно.

⁵ *Historijski pregled u desetoj godini*, (Zagreb: Historijski pregled, 1, Graficki zavod Hrvatske, 1964), 1.

⁶ Исто, 2

⁷ Вовед, (Загреб: Настава историје бр. 1, Школска књига, 1967), 1

Во делот статии и дискусии биле распоредени прилози, кои имаат научно-аналитички карактер, но кои исто така се сметало дека биле корисни за наставниците. Прилозите, кои биле дел од списанието, биле посветени на одбележување на одредени годишници, „теоретски проблеми на општествената наука или марксистичката теорија“.⁸ Приказите што биле објавувани се осврти на историски издања, кои можеле да бидат прирачна литература, важна за реализацијата на наставата. За поттикнување на што поактивна настава биле објавувани и историски документи, кои можеле да бидат употребувани во наставата. Исто така, во делот *информации* се објавувале податоци за: новоизлезени книги, зборници, списанија, а за некои од нив била објавувана и кратка содржина. Со ваква структура списанието имало тежина на добро обмислено стручно списание несомнено интересно за наставниците по историја, но и за другите научни работници, професори на факултети и стручни лица, кои директно или индиректно се занимавале со наставата по историја.

Списанието дава содржини од наставата по историја корисни за наставниците, како и текстови, кои треба да послужат за нива надградба во стручна, но и во идеолошка смисла, првенствено за јакнење на социјализмот и на југословенството. Текстовите посветени на овие теми биле ставани на ударните места, односно на првите страници на списанието. Така, на пример, бројот 3-4 од 1960 година започнува со текстот „По повод втората светска војна 'Историја на народите на Југославија', белешки за настанување на книгата“⁹ и говори и анализира за пишувањето на „Историјата на народите на Југославија“, додека броевите од 1961 година се посветени на народното востание во Хрватска и во Црна Гора, а од 1963 година се насочуваат наставниците кон историската терминологија, како и кон научнооправданото интерпретирање на историските настани во учебниците. Исто така, по повод 20-годишнината од Второто заседание на АВНОЈ напишана е статијата „Граѓанската опозиција во привременото народно собрание против решенијата на Второто за-

---

⁸ Исто, 2.

⁹ Bogo Grafenauer, Povodom drugog sveska "Historija naroda Jugoslavije", beleške o nastajanju knjige (Zagreb: Historijski pregled, 3-4, Graficki zavod Hrvetske, 1960), 157-180.

седание на АВНОЈ“,¹⁰ којашто е дел од македонската историја. Ова се само мал дел на текстови, коишто имале функција да ги надградат историчарот, наставникот и стручните служби со државно „правилни“ содржини за тој да не скршне од вистинскиот пат. Списанието нескриено вршело индоктринација и насочување на наставата по историја секогаш следејќи ги содржините во наставните планови по историја и давајќи придонес во штитењето на државните интереси преку потенцирањето на словенството, еднаквоста и братството на народите, народноослободителната борба, социјалистичката револуција и југословенството.

Во списанието се пишува за наставата и за улогата на наставникот во наставниот процес, а посебно е забележливо експлицитното нагласување на неговото насочување кон т.н „вистински цели“ својствени за тоа време. Така, во текстот насловен како „Наставата по историја во основното училиште“, во третото поглавје со наслов „Историјата како наука и наставен предмет“, е наглесено дека наставникот мора, во текот на својата работа, да укажува на поврзаноста на народната револуција и актуелното време, при што тој морал да ги потенцира: демократската слобода, народната власт, братството и единството. Во овој дел се истакнува дека историскиот материјал е важен за идејнополитичкиот развој и за развојот на идните градетели на социјализмот. Во овој контекст во текстот се вели: „Во создавањето на социјалистичкиот човек и во формирањето на сестрано развиената личност моралниот развој зазема централно место“.¹¹ Оттука се гледа и улогата на наставникот, како и вниманието на системот кон наставникот и неговото насочување во развојот на личност по „мерка“ на државата. Историјата, пак, во моралниот развој на личноста се наоѓа на високо место на скалата на вредности во социјалистички уредената федерација, бидејќи преку неа се потенцираат веќе повеќе пати споменатото социјалистичко уредување, народната револуција и словенството – постулати врз кој се темелела Југословенската Федерација по Втората светска војна. Со

¹⁰ Branko Petranovic, *Gradžanska opozicija u privremenoj narodnoj skupštini protiv odluka drugog zasedanja AVNOJ-a* (Zagreb: Historijski pregled, 4, Graficki zavod Hrvatske, 1963), 225-231.

¹¹ Иван Кампуш, *Приручник за методика наставе историје* (Загреб: Историски преглед, 1962). 6.

оглед на тоа дека списанието „Историски преглед“ било распространето низ целата држава, кај наставниците од основните и од средните училишта, несомнено дека тоа имало значајна улога во реализацијата на наставата, како и во воспитувањето на учениците и во насочувањето на наставниците.

Текстовите, кои се даваат во списанието и се посветени на надградбата на наставата, се исклучиво во функцијата на државата и во прикажувањето на сликата на непријателот, кој му припаѓа или на минатиот режим или на буржоаските елементи иако може да се забележат и други текстови, кои се посветени на усовршувањето на наставникот и на наставата, воопшто. Со ваквата поставеност јасно е дека ова списание е создадено за стручно усовршување, но и за индоктринација на наставниците.

Списанието, поради проблеми поврзани со неговото финансирање, престанало да се издава во 1964 година. Неиздавањето на ова списание ќе најде на реакција кај наставниците, кои барале продолжување на неговото издавање. За тоа сведочи и првиот број на следното „ново“ списание наменето за наставниците по историја. Според редакцијата на програмата на следното списание „Наставата по историја“, списанието „Историски преглед“ стекнало афирмација кај наставниците и во духот на неговата традиција било барано да продолжи издавањето.¹² Оттука, во 1967 година, со помош на повеќе издавачки куќи од републиките во Југословенската Федерација, започнало да излегува списанието „Наставата по историја“, со истите цели што се наведени за списанието „Историски преглед“, при што секој број требало да биде посветен на едно од прашањата на наставата. Така, од учебната 1967/1968 година првиот број бил посветен на Октомвриската револуција, вториот на проблематиката на наставата по историја во средните училишта, третиот на некои аспекти од наставата во основните училишта итн. „Наставата по историја“ требала да ги следи резултатите на наставата по историја, да даде приказ на резултатите од општата педагогија и дидактика и од развојот на наставата во СФР Југославија и во други држави, со што, се сметало, дека ќе им се помогне на наставниците по историја. Се предвидувало списанието да излегува четири пати во рам-

¹² Програм часописа, (Загреб: Настава историје. 1, Школска књига, 1967), 1.

ките на една учебна година. Ова списание ќе заживее и ќе излегува подолго време, односно до 1988 година.

Списанието имало три главни дела: настава, научни резултати и информации, а се однесувало на сите типови на училишта.

При анализата на овие списанија од 1967 до 1988 година може да се констатира дека несомнена била желбата да му се помогне на наставникот за тој правилно да се усмери за да ја интерпретира историјата во согласност со државното уредување и со интересите на југословенската држава. Во списанијата се пишува за општата историја, при што во повеќе наврати се констатира дека таа е проевропска или евроцентрична, односно дека опфаќа голем број содржини, кои се посветени на европската историја, со што во сенка се фрлени посебно историите на: Азија, Африка и латинскоамериканските држави. Покрај за светската историја, во списанието многу повеќе внимание се посветува на историјата на народите од Југославенската Федерација и на специфичноста на наставата на Југославија како социјалистичка држава, при што наставниците, а преку нив и учениците, конкретно се насочуваат во правец што е од интерес на државата. Се истакнува дека, во однос на народите, кои живееле во Југословенската Федерација, се поставиле повеќе концепти на пишување на наставните програми и на учебниците, а со самото тоа и на наставата по историја и на нејзиното интерпретирање. Првото гледиште било дека можат да постојат повеќе наставни програми по историја, кои, од република до република, би се разликувале, второто било дека треба да постои заедничко јадро за сите народи во Југословенската Федерација, на кои ќе се додава дополнителен материјал, кој би бил ист или различен од една до друга република, додека третото гледиште било дека наставните програми за целата територија на Федерацијата требало да бидат унифицирани.¹³ Од споменатите концепти бил прифатен концептот со заедничкото историско јадро за сите народи, кои ќе биде надополнет. Во однос на специфичноста на наставата по историја, во Југославија, како социјалистичка држава, се истакнувало дека во процесот на наставата посебно внимание требало да ѝ се посвети на социјалистичката ре-

---

¹³ Кампуш, Приручник за методика, 6.

волуција, во која се „школувале самоуправувачи“,¹⁴ бидејќи наставата по историја можела да „има значително влијание на формирање на погледот на свет и да има големо значење за разбирањето на современите процеси кај нас и во светот, а посебно за создавање на братството и на единството на 'нашите (м.з. – југословенските) народи', за разбирање на народната револуција и на социјалистичката револуција“.¹⁵ За остварување на наведените цели и специфичности, според списанието, требало да се влијае на: наставниците, наставните програми, наставните методи и сретства, како и на научните истражувања. Со сето претходно наведено се поставувале темелите на изградбата на историјата во интерес, односно како алатка на државата.

Во согласност со историскиот период во кој било пишувано, во списанието се јавуваат и одредени други карактеристики.

Почнувајќи од 1967 година списанието ја поддржува политиката на т.н. „заедничко историско јадро“ на југословенските народи, кое се воведува заради: различните наставни планови и во нив различните наставни програми по историја, нееднаквите години на изучување и фонд на часови во републиките на Федерација, при што се бара оправдување за определување на заеднички параметри при креирањето на наставните планови и местото на историјата во нив. Претходно, уште во 1965 година, Југословенскиот завод за проучување на училишните и образовни прашања предлага, а Републичкиот завод за унапредување на школството на СРМ¹⁶ прифаќа, во училиштата да се учи историјата во прва и во втора година од средното стручно образование. На оваа образовна политика списанието му дава посебна поддршка и помош, најмногу кон наставниците по историја од стручните училишта, но и кон сите други наставници, професори по историја и стручни работници, кои се занимаваат со посочената проблематика. Карактеристично е и тоа што во списанието од 1967 до 1970 година често се обработуваат и теми поврзани со наставните предмети Општество и Општествено-политичко уредување и нивниот однос кон историјата. Исто така, карак-

---

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Денес – Биро за развој на образованието.

теристично е тоа што постојано се споменува терминот „нашите народи“, „нашата историја“, а не имињата на југословенските народи.

Во материјалот посветен на периодот по 1970 година повторно доминира идеологизацијата на историја, што докажува и пишувањето дека наставните програми ќе развиваат личности врз принципот: ученик – човек – свесен градител на социјализмот. Преку ова се дава на знаење дека наставните програми, следствено на нив учебниците и другите наставни помагала, нема да се менуваат во идеолошки правец. Во центарот на учењето на историјата во основните и во средните училишта повторно е ученикот, а неговата свест се гради преку учењето за социјализмот како општествено-политички систем и за народноослободителната борба и народната револуција во Југославија. Сепак, разликите се јавуваат во однос на националните истории. За разлика од претходниот период кога се споменуваат сите народи и нивната историја, во „Наставата по историја“ од 1974 година, при нејзиното учење се јавува националната историја. Значењето на историјата воопшто и нејзиното место во наставните програми се анализираат од Вукашин Радоњиќ и Миомир Дашиќ, со посебен осврт на прашањето колку се изучувала историјата на другите народи, а колку националната, при што се предлага да се дефинира колку минимално треба да се изучува одредена историја на другите народи, а колку – националната историја. Со други зборови, во овој период започнува да се зборува за националните истории на народите на Југославија. Според нив, во наставата „нужно би требало да се прецизираат оние содржини што ќе им овозможат на учениците да се запознаат со најзначајните настани и историски појави, значајни за развојот на човештвото и на секој народ“.¹⁷ Авторите на овој текст сметаат дека историјата има посебно место во формирањето на личноста на ученикот, најмногу поради две причини: 1. Им дава на учениците најнужни податоци и ги збогатува нивните сознанија за процесите во минатото, врз основа на што тие полесно ја сфаќаат современоста; 2. врши на нив, секако, одредено воспитно влијание овозможувајќи им правилно да

---

¹⁷ Вукашин Радоњиќ, Миомир Дашиќ, Заступленост историја народа и народности у наставним програмима за основну школу и нека друга актуелна питања програма историје, (Загреб: Настава историје. 1, Школска књига, 1974), 16.

ги разберат општествените појави, кои се случувале во минатото, да изградат критички став кон негативностите во минатото и врз основа на тоа идејно да се насочат кон современите текови.¹⁸ Исто така се споменува и терминот „социјалистички југословенски патриотизам“, специфичен за периодот по 1970 година. Следи споредбена анализа на наставните планови и програми, која првично заклучува дека наставните планови и програмите по историја се разликуваат од република до република. Се заклучува дека во основните училишта и во гимназиите, како и во наставните програми од средината на шеесеттите години, разликите во програмите по историја не биле големи. Во основните училишта, врз основа на реформиранiot концепт за основно училиште донесен 1959 година од Сојузниот завод за проучување на училишните и образовните прашања, биле пропишани заедничките основи на југословенските наставни програми. Но, двапати следеле дополнувања на наставните програми по историја и тие почнале да се разликуваат еден од друг. Имено, со промените на општествено-економските односи по 1970 година, до израз дошло јакнењето на републиките и самоупраувањето, по што почнало да се нагласува она што е национално. Така, наставните програми на: Македонија, Хрватска и Босна и Херцеговина биле сменети во 1972 година, додека во Словенија и Црна Гора промени на наставните програми по историја настале во 1973 година. Со сите промени сè повеќе и повеќе се отстапувало од заедничката основа од 1959 година. Поконкретно, во 1959 година, се тргнувало од гледиштето дека основна задача на историјата е на учениците да им ги прикаже најзначајните периоди во развојот на југословенските народи, не нагласувајќи ја притоа историјата на ниеден народ посебно, додека со измените и со дополнувањата на наставните програми по 1970 година се истакнува дека задача на историјата е да ги запознае учениците со историјата на својот народ. Така, во наставната програма на СР Словенија се истакнува дека целта на историјата е: „учениците да ги запознаат најважните историски настани, појави и поими од: словенечката, југословенската и светската историја“.¹⁹ Во СР Хрватска наставната програма уште по-

---

¹⁸ Исто.

¹⁹ Наставна програма по историја на СР Словенија, (Љубљана, 1973).

прецизно ги одредува задачите на предметот, при што учениците треба да „развиваат национално чувство, приврзаност кон својот народ, солидарност со другите народи...“.²⁰ Наставната програма по историја во СР Црна Гора, исто така, ги формулира задачите на следните начин: „да ги запознае учениците со најважните настани од минатото на црногорскиот и на другите југословенски народи и народности“.²¹ Единствено во наставната програма по историја на СР Босна и Херцеговина задачата на историјата е формулирана на поинаков начин, и тоа: „да овозможи учениците да се стекнат со знаења за најважните процеси, случувања, културни текови, најзначајни личности од историјата на југословенските народи“,²² со што се зачувува основаната задача од наставните програми од 1959 година за заедничкото историско јадро. Во СР Македонија наставната програма од 1972 година се следи истакнувањето на историјата на македонскиот народ, каде што можеби за првпат се овозможува во изучувањето на историјата да се спомене отворено историјата и минатото на македонскиот народ во сите негови период, секако помалку обременето со идејата на југословенството и заедничката историја на народите. Така, во наставните програми се формулирани следните задачи: „да се запознае со минатото на македонскиот народ и на другите народи и народности во Југославија, да се развие чувство на гордост што му припаѓа на народ, кој се борел за слобода и за човечко достоинство“²³. Вака прикажани задачите во наставните планови доведуваат до заклучок дека постепено се напушта идејата за заедничкото југословенско јадро и дека приматот се повеќе ѝ се дава на историјата на секој народ поединечно. Исклучок е Босна и Херцеговина, каде што се истакнува југословенската историја пред националните, додека Србија нема направено измени и дополнувања на наставните програми по историја, па таа не е коментарирана и не е дел од анализите.

По бројот на часови, исто така, се напушта гледиштето дека бројот на југословенската историја треба да биде најголем, по што,

---

²⁰ Наставна програма по историја на СР Хрватска, (Загреб, 1972).

²¹ Наставна програма по историја на СР Црна Гора (Титоград, 1973).

²² Наставна програма по историја на СР Босна и Херцеговина (Сараево, 1972).

²³ Наставна програма по историја на СР Македонија (Скопје, 1972).

во наставните програми од 1972 и 1973 година, најголем е бројот на часовите за националаната историја, освен во наставниот план на СР Босна и Херцеговина.

Но, она што исто така може да се согледа, врз основа на компаративната анализа, е и претставувањето на историите, кои намерно или ненемерно при именувањето се поставени на следниот начин: кога се зборува за Босна и Херцеговина, Црна Гора и Македонија не се користат термините историја на македонскиот или на црногорскиот народ, туку се користат термините историја на Црна Гора, Босна и Херцеговина, односно историја на Македонија. Ова не е случај со историјата на српскиот народ, историјата на словенечкиот народ и историјата на хрватскиот народ, со што се прави разлика меѓу историите на републиките и на народите.

Во списанијата често е цитиран и Јосип Броз Тито и неговите говори, што директно влијаело на наставата и на наставниците. Така, се издвојува рефератот на Јосип Броз Тито од VIII конгрес на Сојузот на комунистите на Југославија во кој тој зборува за сосотојбата околу историјата. Во него, меѓу другото вели: „Многу често наидуваме на немарксистички, некритички и ненаучни оценки на настани и личности од националната историја. Понекогаш дури и директно се преземаат одредени националистичко-буржоаски оценки. Се истакнува, на пример, само позитивната страна на одредени движења, настани и личности, а за нивната негативна страна воглавно и не се зборува, или тоа се прави многу воопштено и срамежливо.“²⁴

Покрај ваквите обраќања на личности, списанијата даваат известувања од: конгреси, конференции, симпозиуми, кои, на добро смислен начин, се прераскажуваат обраќањата и презентираниите трудови. Како пример може да се наведе единаесеттиот историски симпозиум за наставата по историја, со основна тема: „Научните, идеолошките и методолошките проблеми на наставата по историја во повоениот период“, за кој има осврт во списанието „Наставата по историја“.²⁵ Имено, во осумдесеттите години сè повеќе се истакнува националната историја и постепено се напушта старото југословен-

²⁴ Настава историје бр. 1, (Загреб: Школска књига, 1986), 1.

²⁵ Единаести југословенски симпозиум за наставата по историја, (Загреб: Настава историје. 1, Школска књига, 1974), 22.

ско историско јадро иако тоа официјално постои и од некои личности во државата било настојувано тоа да продолжи да се развива. За оваа тематика од 28 до 30 август 1985 година во Маврово е одржан единаесеттиот историски симпозиум за наставата по историја, со основна тема: „Научните, идеолошките и методолошките проблеми на наставата по историја во повоениот период“ (од 1945 до денес).²⁶ Еден од позначајните трудови на симпозиумот, кој ја отсликува и неговата структура е „Најзначајните современи општествени и политички процеси кои треба да се изучуваат во наставата по историја“ од Наум Димовски, советник по историја во Педагошкиот завод на СР Македонија.²⁷ Трудот говори за недоволната застапеност на современата историја, односно повоената историја, иако таа може да биде роб на т.н. „историска дистанција“, односно да биде интерпретирана на несоодветен начин под притисок на актуелното време. При анализата кои содржини по историја се обработуваат според заедничкото југословенско јадро, се доаѓа до заклучок дека содржините од современата историја не се доволно обработени на сметка на содржините од периодот на социјалистичката револуција и на Втората светска војна. Од друга страна е евидентно дека се зборува за период кога националниот идентитет во одредени републики на СФРЈ јакнее, но истовремено во наставните програми е присутна и социјалистичката идеологија што се одразува и на учебниците, односно покрај јакнењето на патриотизмот и националното чувство, не се напуштала доктрината за социјалистичкиот систем на уредување. На национализмот ќе му се спротивстават водечките личности на Југословенската Федерација, кои ја истакнувале унитарноста на државата. „Во многунационалната структура на Југославија тоа може, во одредени услови, да стане дури и доминантен облик на антисоцијалистичка акција“.²⁸ Ова мислење го прифаќале и го делеле голем број историчари од периодот по Втората светска војна, сè до кризата на социјализмот. Според анализата на Димов-

²⁶ Се мисли на времето кога е одржан симпозиумот, односно на 1985 година.

²⁷ Денес Биро за развој на образованието.

²⁸ Наум Димовски, Најзначајните современи општествени и политички процеси кои треба да се изучуваат во наставата по историја, (Загреб: Настава историје бр. 1-2, Часопис Савеза друштва историчара Југославије, Школска књига, 1986), 5.

ски во гореспомантото дело, која е поткрепена со аргументација за секоја посебна тема, во наставните програми по историја недостасува материјал за следните теми од современата историја: Односите на Југославија со соседните земји, Националното прашање во современиот свет, Современите кризи, Активноста на црквата и клерикализмот, Политичките партии во современиот свет, Ослободителните движења во третиот свет, Општествено-економските процеси на земјите во развој, Мировните движења во Европа и во Светот, Социјализмот и проблемот на мирот, работничкото, комунистичкото и другите прогресивни движења во Светот. Во истиот контекст, пренесен во списанието е Едвард Кардељ, кој го цитира своето дело „Нацијата и меѓународните односи“, во кое напишал: „Секој национализам во нашите услови (м.з. – југословенските) нужно добива облик на реакционарен и антихуманистички шовинизам и како таков секогаш претставува сопирачка за напредок на социјализмот“.²⁹

Слично на претходните гледишта се истакнува дека треба да се негува национално чувство во однос на југословенството и во списанието „Наставата по историја“ од 1988 година, при што се потенцира дека интересот за историјата е голем, но од нејзиното место во системот биле незадоволни: научните работници, професорите на факултетите, наставниците од основните и од средните училишта, како и обичните луѓе и учениците. Оттука се поставувало прашањето каква историја е потребна? Според пишувањата на проф. д-р Миомир Дашиќ, кој бил претседател на Сојузот на друштвото на историчарите на Југославија, „меѓу историчарите имало и такви што гласно го напаѓаат југословенството и југословенскиот патриотизам и интернационализмот. Проф. д-р Миомир Дашиќ истакнал: „Во одредени средини, за жал и во училиштата, за југословенските родољуби се зборува (и се пишува) како за неисториска и за измислена категорија, вештачка творба или се прогласува едноставно за унитаристичко страшило“.³⁰ За надминување на ваквата состојба се предлагале одредени промени, од кои се издвојуваат: зголемувањето на неделниот односно годишниот број часови по историја и јак-

---

²⁹ Исто.

³⁰ Миомир Дашиќ, Местото на наставта по историја во нашиот образовно воспитен систем, (Загреб: Настава историје. 1–2, Школска књига, 1986), 87.

нењето на југословенството преку наставните програми по историја. Во однос на зголемувањето на неделниот, односно на годишниот број на часови по историја, се предвидувало како во гимназиското образование, така и во сите стручни училишта, бројот на часови да биде зголемен, со што би можело да се зборува за континуирано историско образование на учениците, а цикличното програмирање во овој случај би било реално и можно, но и дидактички најоправдан пристап во наставата по историја. Поради ова повторно се актуелизира прашањето за заедничкото историско јадро за основно и за средно образование, со што би се одбегнала насоченоста на историјата кон тесно националистичките гледишта и кон запоставувањето на општото и на заедничкото. Само под услов историјата да се изучува со заедничкото историско јадро се сметало дека може да се даде придонес кон единствениот систем на образование и воспитание во цела СФРЈ. Во однос на јакнењето на југословенството, преку наставните програми по историја, се настојувало наставните програми да бидат концепирани така што би ги опфатиле сите позначајни настани и историски појави на југословенско ниво, од доаѓањето на Словените на Балканскиот Полуостров. Во еден од последните броеви на списанието „Наставата по историја“ се дадени дидактички начела на кои се темелат наставните програми по историја, и тоа: 1. наставниот материјал мора да биде вистинит, односно заснован на науката; 2. наставните содржини треба да бидат во согласност со општествените определби, односно во согласност со целите на социјалистичкото самостојно општество; 3. наставните содржини треба да се во согласност со степенот и со профилот на училиштето, како и со возрастните можности на учениците; 4. Содржините треба да бидат поврзани хоризонтално и вертикално; 5. Содржините треба да бидат поврзани со работната и општата практика.³¹

***

Историските читанки и стручните списанија по историја, во периодот 1954 – 1991 година, се драгоценa литература за основното и за средното образование, како за наставниците, така и за учениците. Значењето на стручните списанија по историја во периодот 1954 –1991 година е поголемо, бидејќи во нив се наоѓале податоци за:

---

³¹ Исто.

наставата, дидактички препораки, текстови со компарација на наставните програми на југословенските републики, насоки за воспитување на учениците за наставата, за заштитата на општествениот систем и одбраната на државата. Но, значењето на овие материјали ќе биде уште поголема ако продолжи нивното понатамошно проучување, во засега необработените теми.

Igor JURUKOV

**HISTORICAL TEXTBOOKS AND PROFESSIONAL
JOURNALS IN THE PEOPLE'S/SOCIALIST
REPUBLIC OF MACEDONIA (1954-1991)**

-SUMMARY-

The professional journals on history from 1954 to 1991 were historical literature in primary and secondary education that could be used by teachers for their professional development and enriching their knowledge. A characteristic of this history literature was its expertise and its ability to be used for the constant indolence of teachers and professors. It was also characteristic of its periodical publication, that is, it can be said that this literature did not come out continuously. This literature was not compulsory for history teachers, but the issue was questioned and how it was used. In any case, the history journals in the period 1954-1991, with all their characteristics, represent an important part of historical education.